

INIȚIATIVE ALE SECRETARILOR GENERALI AI ONU, CA RĂSPUNS LA PROVOCĂRILE MEDIULUI DE SECURITATE INTERNAȚIONAL

*Nicușor COJAN**

În decursul istoriei sale, Organizația Națiunilor Unite (ONU) s-a dezvoltat și a încercat să se adapteze pentru a putea răspunde provocărilor mediului de securitate internațional. Societatea contemporană este compusă dintr-un complex de entități economice, politice, culturale, religioase etc., aflate într-o continuă evoluție sau transformare, care generează noi și noi provocări la adresa însăși a existenței umane. În acest context, am considerat utilă evidențierea unor inițiative, documente fundamentale și politici întreprinse de ONU, de la apariție și până în prezent, menite să răspundă la cât mai multe dintre provocările din mediul de securitate internațional, în încercarea de a crea o lume mai bună, demonstrând rolul important al secretarilor generali în evoluția și dezvoltarea organizației.

***Cuvinte-cheie:** provocări globale; mediu de securitate; inițiative ONU; secretar general ONU; Agenda 2030.*

1. Provocări la adresa securității globale

Începutul de secol XXI găsește omenirea într-o stare de criză accentuată, societatea globală confruntându-se cu o serie de noi provocări, de a căror soluționare va depinde, în opinia oamenilor de știință, progresul viitor și chiar supraviețuirea.

Aprecierile și considerațiile legate de provocările globale au ca fundament cercetările, analizele și rapoartele unor reputați cercetători, analiști și specialiști în domeniu, din cadrul unor centre de cercetare sau institute internaționale, care

** Nicușor COJAN este student doctorand în cadrul Școlii Doctorale, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: nicusor.cojan@yahoo.com*

încearcă să tragă un semnal de alarmă față de situația critică în care ne găsim ca civilizație. Dezvoltarea societății umane contemporane nu s-a făcut pe fundamente durabile, distrugerea mediului natural, conflictele pentru resurse, suprapopularea, competiția umană acerbă sau individualismul exacerbat, menținerea cursei înarmărilor și sclavagismul modern fiind manifestări care nu fac apanajul civilizației moderne.

Identificarea provocărilor globale este rezultatul unor cercetări continue și studii, precum „Delphi”¹, rapoarte ale Forumului Economic Mondial (WEF) sau ale Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OECD), summituri, conferințe și interviuri cu participarea unor experți din întreaga lume. Astfel, printre provocările globale dezbătute în cadrul acestor forumuri și întâlniri, au fost incluse sărăcia, corupția, șomajul, globalizarea economiei, migrația, drepturile omului, terorismul, conflictele armate, schimbările climatice, poluarea mediului, epidemiile și conflictele religioase.

Trăind într-o societate tot mai globalizată, considerăm că analiza acestor provocări într-un mod intercorelat ar fi cea mai eficientă, deoarece realizarea unui studiu distinct, concentrat exclusiv pe fiecare provocare în parte, ar putea să nu ducă la identificarea tuturor cauzelor generatoare. La nivel global, ONU evidențiază 15 provocări de securitate², astfel:

1. realizarea unei dezvoltări durabile pentru toți, simultan cu abordarea schimbărilor climatice globale;
2. asigurarea apei curate pentru toată populația globului, fără ca în lume să apară conflicte pentru apă;
3. echilibrarea creșterii populației cu resursele în scădere;
4. regimurile autoritare să poată face loc democrației autentice;
5. optimizarea luării deciziilor prin integrarea unei previziuni globale îmbunătățite în timpul unei schimbări accelerate fără precedent;
6. modul în care poate funcționa convergența globală a tehnologiilor informației și comunicațiilor, pentru toată lumea;
7. încurajarea economiilor etice de piață pentru a contribui la reducerea decalajului dintre bogați și săraci;
8. reducerea amenințării unor boli noi, reapariția lor și a microorganismelor imune;
9. modul în care educația poate să facă omenirea mai inteligentă, mai informată și suficient de înțeleaptă pentru a face față provocărilor globale;

¹ N.A.: „*The Real-Time Delphi*” este o metodă relativ nouă și eficientă pentru colectarea și sintetizarea opiniilor experților. Tehnica originală *Delphi* a fost dezvoltată de RAND Corporation la sfârșitul anilor ‘50.

² ***, *Global Futures Studies & research*, The Millennium Project, URL: <http://www.millennium-project.org/projects/challenges/>, accesat la 12.05.2021.

10. reducerea conflictelor etnice, a terorismului și a utilizării armelor de distrugere în masă prin valori comune și noi strategii de securitate;
11. modul în care statutul în schimbare al femeilor poate să contribuie la îmbunătățirea condiției umane;
12. contracararea rețelelor transnaționale de criminalitate organizată, astfel încât acestea să nu devină întreprinderi globale mai puternice și mai sofisticate;
13. satisfacerea în mod sigur și eficient a cererilor de energie în creștere;
14. accelerarea descoperirilor științifice și tehnologice;
15. considerațiile etice să devină încorporate în deciziile globale³.

Toate aceste provocări globale au loc într-un sistem complex interconectat, un eveniment aparent lipsit de importanță dintr-o anumită regiune a globului putând provoca instabilitate în altă zonă îndepărtată a lumii.

Dintr-un punct personal de vedere, în urma studiului unui număr apreciabil de surse bibliografice de referință, provocările globale cu impact major cu care ne confruntăm și pe care societatea le va avea probabil de înfruntat și în viitor, sunt următoarele: schimbările climatice; sărăcia extremă și inegalitatea; crizele economice și financiare; criza alimentară; deficitul de apă; securitatea energetică; migrația; creșterea populației și schimbările demografice; urbanizarea; pandemiile și bolile infecțioase. Studiile și analizele diferitelor instituții au identificat însă mult mai multe provocări care pot afecta viitorul omenirii, provocări pentru care sunt necesare soluții urgente din partea ONU.

În primele patru decenii de existență din timpul Războiul Rece, blocarea unor proiecte de hotărâri ale Consiliului de Securitate de unele state membre a dus la multe disfuncțiuni în activitatea organizației. În pofida conflictelor ideologice și de putere dintre cele două blocuri politico-militare⁴ care au influențat dezbaterile și negocierile din toate forurile organizației, ONU a continuat să-și îndeplinească rolul de organism internațional esențial în prevenirea conflictelor, gestionarea crizelor internaționale, dar și de promovare și apărare a drepturilor și libertăților individuale.

Națiunile Unite au reușit, în cei 76 de ani de existență, să îmbunătățească viața a milioane de oameni și să preîntâmpine o serie de crize. Merită a fi menționate în acest context *Carta ONU pentru drepturile copilului* sau lupta împotriva unor maladii, precum SIDA și malaria. ONU a obținut succese notabile și în privința obiectivelor mileniului. Potrivit datelor oficiale, numărul celor care suferă de

³ *Ibidem.*

⁴ N.A.: În timpul Războiului Rece, s-au confruntat două grupuri de state care aveau ideologii și sisteme politice foarte diferite, și anume URSS și aliații săi – „Blocul răsăritean” (oriental), reprezentat la nivel politico-militar de Pactul de la Varșovia și, respectiv, SUA și aliații săi – „Blocul apusean” (occidental), reprezentat de NATO.

foame la nivel planetar a fost redus la jumătate⁵, iar mortalitatea infantilă a fost redusă cu 60% din 1990 până în prezent, conform raportului prezentat de UNICEF în 2020⁶. Sunt realizări impresionante, cu atât mai mult cu cât ONU și-a fixat între timp ca obiectiv dezvoltarea sustenabilă a lumii. Acest demers nu ar fi posibil decât prin integrarea armonioasă a dezvoltării economice cu progresul social și cu grija față de mediu.

ONU nu este, așa cum afirma unul dintre foștii ei secretari generali, Kofi Annan, o organizație perfectă, dar este cea mai bună pe care o avem. Necesitatea de a reforma atât principiile de bază, cât și structura organizațională a Organizației derivă din schimbarea radicală a sistemului internațional.

Jucând un rol foarte important în mecanismul decizional și reprezentativ al organizației, toți cei nouă secretari generali de până acum au împărtășit atitudinea critică în ceea ce privește tendința sporită a unora dintre state de a ocoli ONU, de a evita implicarea acestui instrument de securitate colectivă în managementul concret al conflictelor.

Preocupările pentru apărarea drepturilor omului și a victimelor conflictelor intră și ele în construcția modelului contemporan de prevenire și de soluționare a conflictelor. Un instrument puternic în acest sens îl constituie sancțiunile economice, cu implicații dramatice pentru orice stat care încearcă să acceseze piețele globale.

În același timp, promovarea guvernării democratice în statele membre poate și trebuie să fie parte a unui mandat realist și permanent al secretarului general al ONU, mai ales că în această privință există sprijinul manifest al majorității marilor contributory la buget. Organizația dispune de legitimitatea și competența de a contribui la procesul de democratizare la scară globală. Elaborarea treptată a unui cadru normativ în materie, precum și asimilarea și sprijinirea planurilor de acțiune concretă, asumate de către statele membre în diverse forumuri internaționale pot cristaliza o direcție de reformă, cheia posibilă și necesară a altor transformări subsecvente profunde. Cu toate acestea, destinul ONU și, implicit, al celor care sunt mandatați să conducă organizația, este acela de a exprima, apăra și promova edificarea unei comunități de state și a tuturor indivizilor care le compun la nivel global.

Legitimitatea conceptuală a acestui deziderat nu este nici susținută suficient de nivelul său de instituționalizare și nici mai puternică în raport cu cea a statelor membre, vulnerabilitate care poate fi surmontată de personalitatea, competența,

⁵ ***, „We can end poverty”, URL: <https://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>, accesat la 25.05.2021.

⁶ David Sharrow, Lucia Hug, Yang Liu, Danzhen You (coordonatori), „Levels and trends in child mortality – Report 2020, Estimates developed by the UN Inter-agency Group for Child Mortality Estimation”, URL: <https://www.unicef.org/media/79371/file/UN-IGME-child-mortality-report-2020.pdf>, accesat la 25.05.2021.

voința și implicarea activă a secretarului general al ONU.

Spre exemplu, secretarul general, cu acordul Consiliului de Securitate, aduce la cunoștința Adunării Generale, la fiecare sesiune, toate problemele referitoare la menținerea păcii și securității internaționale de care se ocupă Consiliul de Securitate. Actele emise la nivelul Adunării Generale sunt rezoluții și au caracter de recomandare pentru statele membre, fără a fi afectat dreptul la suveranitate al acestora.⁷ Mai mult decât atât, secretarul general va acționa, în calitatea sa de cel mai înalt funcționar administrativ al organizației, la toate ședințele Adunării Generale, ale Consiliului de Securitate, ale Consiliului Economic și Social și ale Consiliului de Tutelă și poate atrage atenția Consiliului de Securitate asupra oricărei probleme care, după părerea sa, ar putea pune în primejdie menținerea păcii și securității internaționale.

ONU înseamnă și proiectarea unor valori-cheie, cum ar fi universalismul și diversitatea individuală. În ciuda inerentei contradicții conceptuale, dependența organizației de voința statelor membre poate deveni și o sursă de creștere a legitimității ONU, în măsura în care statele vor consimți și vor recunoaște validitatea unor obiective globale realizabile numai prin organizațiile interguvernamentale. Astfel, se va susține și alimenta o legitimitate democratică distinctă de cea națională, dar complementară acesteia.

2. Inițiative ale secretarilor generali în decursul istoriei ONU

Secretarul general al ONU este simbolul idealurilor Națiunilor Unite și purtătorul de cuvânt al intereselor popoarelor lumii. Carta ONU îl definește ca fiind „funcționarul cu rangul cel mai înalt”⁸, care îndeplinește, în această calitate, „toate celelalte funcții cu care este însărcinat”⁹ de Consiliul de Securitate, Adunarea Generală, Consiliul Economic și Social, precum și de Consiliul de Tutelă. Carta îl autorizează pe secretarul general să „sesizeze Consiliul de Securitate cu privire la orice dosar care, după părerea lui, ar putea pune în pericol menținerea păcii și a securității internaționale”¹⁰.

Cu toate aceste specificații generale care definesc atribuțiile funcției, secretarul general are o marjă de acțiune considerabilă. El trebuie, de asemenea, să apere valorile și autoritatea morală a Națiunilor Unite și să militeze, în discursurile și acțiunile sale, pentru pace, chiar și cu riscul de a contraria sau contrazice uneori statele membre, de al căror sprijin depinde însă foarte mult. Secretarul general, împreună cu întreg Secretariatul, are prerogativa de a nu arăta loialitate sau

⁷ Cf. art. 12 din *Carta ONU*.

⁸ Cf. art. 97-99 din *Carta ONU*.

⁹ *Idem*.

¹⁰ *Idem*.

supunere nici unui stat, ci doar Organizației Națiunilor Unite, deciziile sale fiind luate indiferent de țara sa de origine.

Unul dintre rolurile sale principale este acela de a-și folosi integritatea și influența, pe de o parte, dar și independența și imparțialitatea, pe de altă parte, pentru a face, în public sau în particular, demersuri proprii cu scopul de a împiedica apariția, agravarea sau extinderea conflictelor¹¹.

Am considerat relevantă trecerea în revistă a unora dintre cele mai importante inițiative și acțiuni întreprinse de ONU, menite să răspundă provocărilor mediului de securitate internațional, aflat într-o permanență dinamică, dar și aportul secretarilor generali la acestea, felul în care au identificat noi și noi mijloace și soluții adaptate noilor cerințe, precum și felul în care proiectele au fost continuate de la un mandat la altul.

Astfel, primul secretar general, *Trygve Halvdan Lie*, din Norvegia, s-a preocupat, mare parte din mandatul său (1946-1952), cu dezvoltarea Secretariatului și cu organizarea Organizației Națiunilor Unite, cu sediul principal la New York. În plus, în această perioadă a fost creată o suită de organizații speciale și organizații umanitare menite să faciliteze reconstrucția teritoriilor distruse în timpul războiului, mai ales la nivel european. Un punct culminant al acelor ani l-a constituit *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, elaborată de Comisia ONU pentru drepturile omului – organism special din cadrul Consiliului Economic și Social – și adoptată, în unanimitate, la data de 10 decembrie 1948, de către Adunarea Generală. Datorită faptului că *puterea dreptului* începea să se manifeste tot mai mult îngrădind *dreptul puterii*, ca urmare a politicilor susținute de primul secretar general al ONU, acesta devine o persoană incomodă și i se aduc diferite acuzații de către unii senatori ai SUA, în legătură cu faptul că a oferit locuri de muncă în organizație unor americani neloiali.¹²

Începând cu 1953, după moartea lui Stalin, relațiile dintre cele două blocuri de putere s-au îndreptat către o detensionare relativă și, în cadrul ONU, s-a constatat o relaxare a condițiilor de lucru. 1953 este și anul când suedezul *Dag Hammarskjöld* a fost ales cel de-al doilea secretar general al ONU, fiind considerat până astăzi cel mai eficient pe care l-a avut vreodată Organizația.¹³ *Dag Hammarskjöld* nu se

¹¹ *Idem*.

¹² ***, „Trygve Lie – Norwegian statesman and secretary-general of the United Nations”, *Britannica*, URL: <https://www.britannica.com/biography/Trygve-Lie>, accesat la 13.05.2021.

¹³ N.A.: *Dag Hammarskjöld* (Suedia), fost ministru de Externe, a condus ONU între 1953 și 1961. Un mare diplomat care mediase criza Canalului de Suez (1956) și criza din Iordania (1958), a decedat în septembrie 1961 într-un misterios accident de avion, în timpul intervenției ONU în Congo belgian (actuala Republica Democratică Congo), după ce avionul său DC-6 s-a prăbușit lângă Ndola (Zambia). Vezi URL: <http://m.cotidianul.ro/mari-oameni-politici-disparuti-in-catastrofe-aeriene-112222/> și URL: <http://evz.ro/moartea-unui-fost-sef-al-onu-cine-ar-fi-vrut-sa-il-elimine-pe-dag-hammarskjold-942242.html?ref=newswire.ro>, accesate la 12.05.2021.

vedea doar ca reprezentant și șef administrativ al Națiunilor Unite. Om cu inițiativă și viziune, conștient de țelurile Organizației, el s-a folosit cu multă pricepere, în anii ce au urmat numirii sale în funcție, de unele prevederi ale Cartei ONU pentru a extinde sarcinile și domeniile de activitate ale secretarului general.

Pe baza rezoluției *Uniting-for Peace* din 1950, Națiunile Unite au dezvoltat, la mijlocul anilor '50, la cererea noului secretar general, un instrument cu totul nou și neprevăzut de Cartă: *operațiile de menținere a păcii*¹⁴. Spre deosebire de formele clasice de soluționare a conflictelor prin confruntare, aceste operații nu se bazează pe uzul de forță, servind la stabilizarea principiului de renunțare la violențe, prin instalarea unei „zone-tampon” între părțile aflate în conflict, sub stricta condiționare a trei principii: consensul părților aflate în conflict, imparțialitatea forțelor ONU și folosirea forței de către acestea strict pentru autoapărare sau pentru punerea în aplicare a mandatului încredințat.¹⁵

Datorită ONU, calea spre independență a coloniilor, care fusese marcată într-o primă fază de lupte sângeroase (de eliberare) a putut fi reaşezată pe o pistă ordonată și pașnică. Procesul de decolonizare a avut efecte substanțiale și la nivelul Națiunilor Unite. Statele proaspăt devenite independente au aderat la Organizație, astfel încât numărul membrilor acesteia a crescut, doar între 1955 și 1962, cu 50 de noi state. În 1965, Organizația Națiunilor Unite număra 118 state membre, iar distribuția geografică a membrilor s-a schimbat și ea în mod fundamental.¹⁶ Statele foste colonii intrate în ONU erau toate, aproape fără nici o excepție, țări în curs de dezvoltare. Aceste țări din „lumea a treia” dispuneau acum de majoritate în Adunarea Generală.

Ca un efect firesc, extinderea Organizației prin aderarea acestor state a condus și la constituirea premiselor de a avea un secretar general al ONU din state nedezvoltate sau în curs de dezvoltare, foste colonii ale marilor imperii, cum a fost cazul lui Sithu U Thant din Birmania sau al lui Kofi Annan din Ghana. Cele două numiri au contribuit mult la completarea spectrului de măsuri proactive ale ONU în ceea ce privește drepturile omului și ameliorarea decalajelor de dezvoltare dintre statele lumii.

Astfel, ales secretar general al ONU în 1961, *Sithu U Thant* devine coordonatorul unor noi politici care s-au aflat în centrul atenției ONU, între care distingem politica de dezvoltare. Majoritare în Adunarea Generală, țările în curs de dezvoltare au pus bazele UNCTAD (Congresul Națiunilor Unite pentru Comerț

¹⁴ *** „United Nations Peacekeeping helps countries torn by conflict create conditions for lasting peace”, URL: <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping>, și „What we do”, URL: <https://peacekeeping.un.org/en/what-we-do>, accesate la 12.05.2021.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *** „Member States”, *United Nations*, URL: <https://www.un.org/en/member-states/>, accesat la 12.05.2021.

și Dezvoltare), Adunarea Generală proclamând „Primul Deceniu de Dezvoltare”¹⁷. Totodată, în 1963, Cartei ONU i-au fost aduse două modificări, astfel încât numărul membrilor nepermanenți din Consiliul de Securitate a crescut de la șase la zece, iar numărul membrilor Consiliului Economic și Social a crescut de la 18 la 27 (iar în 1971, încă o dată, la 54).

La începutul anilor ‘60, când pacea internațională a fost amenințată și asupra umanității plana un imens pericol generat de criza rachetelor din Cuba (16-28 octombrie 1962), Organizația Națiunilor Unite a repurtat una dintre cele mai importante realizări. În momentul culminant al confruntării, când o flotilă sovietică constituită din submarine cu încărcături nucleare la bord și din nave de suprafață se afla deja pe drumul spre Cuba, al cărei teritoriu maritim fusese declarat zonă de interdicție pentru vapoarele sovietice, de către președintele american J.F. Kennedy, Sithu U Thant a reușit să oprească escaladarea conflictului, prin medierea directă a celor două părți aflate în conflict.

Începând cu anul 1972, la conducerea organizației s-a aflat *Kurt Waldheim*, din Austria. În centrul activităților Națiunilor Unite s-au aflat mai multe probleme care priveau diverse domenii. Chiar de la debutul în funcție a noului secretar general, s-a organizat, în luna iunie 1972, la Stockholm, prima conferință mondială despre mediu, la care au participat delegații din peste o sută de națiuni și din patru sute de organizații guvernamentale și nonguvernamentale¹⁸, fiind puse în discuție probleme de mare profunzime, care s-au dovedit a fi în prezent provocări fundamentale pentru stabilitatea și pacea în lume, respectiv degradarea accelerată a mediului, creșterea demografică și epuizarea resurselor naturale.

În acest sens, menționăm adoptarea de către Adunarea Generală extraordinară a ONU din 1974 a *Declarației privind constituirea unei noi ordini economice mondiale*. Aceasta a fost completată cu o *Cartă a drepturilor și obligațiilor economice ale statelor*, adoptată ca rezoluție în decembrie 1974, de Adunarea Generală. Deși a avut un trecut umbrat de aderența la mișcarea nazistă în cel de-al Doilea Război Mondial, cariera diplomatică desfășurată de acesta după încheierea conflagrației mondiale, dar și postura de reprezentant al unui stat neutru în confruntarea celor două blocuri de putere din timpul Războiului Rece, au contribuit la orientarea sa pe această direcție de acțiune a ONU.

În ceea ce privește efortul de menținere a păcii, Organizația s-a aflat, în anii ‘80, într-o criză profundă: aceasta a continuat să fie prezentă în Orientul Apropiat și în Cipru cu o serie de misiuni, dar nu a putut preveni, în ambele zone de conflict, noi confruntări militare. ONU nu a intervenit eficace nici pentru

¹⁷ Vezi: ***, „UN Documentation: Development”, URL: <https://research.un.org/en/docs/dev/1960-1970> și URL: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGA/1961/98.pdf>, accesate la 13.05.2021.

¹⁸ Giancarlo Sturloni, *Planeta intoxicată, cuvinte multe, fapte puține*, Editura Seneca, 2017, p. 23, accesat la 13.05.2021.

aplanarea conflictelor ulterioare din Nicaragua, din vestul Saharei, din Cambodia și Afganistan și nici pentru aplanarea războiului dintre Iran și Irak. Problema principală a fost, în această etapă a politicii internaționale, faptul că propunerile de soluționare venite din partea Națiunilor Unite nu au fost ascultate.¹⁹

În acest context, *Javier Pérez de Cuéllar*, al cincilea secretar general al ONU, se adresa Adunării Generale în Raportul său anual pentru 1983, vorbind despre un „proces de descompunere a multilateralismului și a internaționalismului”²⁰, care lezează în mod covârșitor activitățile Națiunilor Unite.

În perioada cât a deținut funcția de secretar general al ONU, Pérez de Cuéllar a luat parte la mai multe negocieri de pace, între care le menționăm pe cele dintre Marea Britanie și Argentina, în timpul Războiului pentru Insulele Falkland din 1982, cele dintre Israel și Liban, în timpul Războiului din Liban (1982) și cele dintre Afganistan și Uniunea Sovietică, în timpul Invaziei sovietice în Afganistan (1988). În timpul Războiului dintre Iran și Irak, 1980-1988, secretarul general Javier Pérez de Cuéllar a negociat personal încetarea focului care a pus capăt ostilităților active, în august 1988.

Această criză în domeniul menținerii păcii s-a extins, devenind o criză existențială a ONU, din pricina politicii de retragere și de refuz al plății cotizației de către SUA, condusă de Reagan, la mijlocul anilor ‘80. Această politică a fost declanșată din pricina nemulțumirii SUA cu privire la șirul de sesiuni de vot defavorabile lor în Adunarea Generală și la rezoluțiile adoptate de Consiliul de Securitate, în cazul cărora SUA se văzuseră nevoite să facă uz de dreptul lor de *veto* pentru a împiedica aplicarea unor sancțiuni asupra Africii de Sud și a sudului Rodeziei, precum și pentru a înăbuși critica cu privire la politica dusă de Israel față de statele vecine și față de palestinieni.

Anii ‘90 au adus noi frământări și conflicte pe scena globală, manifestări care au constituit pentru ONU alte pietre de încercare. Misiunile din fosta Iugoslavie, din Croația, Bosnia-Herțegovina sau Congo ori Somalia au marcat profund evoluția politicilor ONU, determinând noi adaptări, dar și reproșuri la adresa ONU.

Dezvoltarea celei de „a doua generații” a doctrinei „peacekeeping”, de la începutul anilor ‘90, a fost mai degrabă de natură graduală, misiunile având loc în situații postconflict, adică în contexte mai degrabă pașnice și pornind de la premisa existenței unor acorduri prealabile de pace, respectiv a unui consens între părțile aflate în conflict. Unele misiuni de menținere a păcii de după 1992 au intrat însă în conflict cu principiile fundamentale ale conceptului *căștilor albastre*.²¹

¹⁹ ***, *United Nations Peacekeeping*, URL: <https://peacekeeping.un.org/en/our-history>, accesat la 13.05.2021.

²⁰ Edward Newman, *The UN Secretary-General from the Cold War to the New Era*, URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9780230504547_6, accesat la 13.05.2021.

²¹ Ion-Alexandru Groșeanu, *Studiu comparativ NATO-UE-OSCE-ONU privind managementul crizelor* (rezumat), București, URL: https://www.academia.edu/4657789/STUDIUL_COMPARATIV_NATO-UE-OSCE-ONU_privind_managementul_crizelor_rezumat, p. 9.

Proaspăt instalat în funcția de secretar general al ONU, *Boutros Boutros-Ghali* a susținut, în nenumărate rânduri, ca trupele de menținere a păcii să nu primească sarcini care nu răspund principiilor și cerințelor specifice conceptului de menținere a păcii. Un exemplu elocvent în acest sens a fost extinderea succesivă a mandatului UNPROFOR, realizată sub presiunea evenimentelor și determinarea unor actori mari, determinare care nu s-a regăsit în logistica militară pusă la dispoziție. Militari ai căștilor albastre au fost luați ostatici în mai multe rânduri, ajungând în pozițiile dintre fronturi, despre care deseori nici măcar nu se știa dacă sunt compuse din forțe armate regulate sau din așa-numiți *warlords*. Misiunile eșuate din Somalia și din fosta Iugoslavie simbolizează începutul dificultăților ONU de a asigura menținerea păcii în lume²².

În cadrul măsurilor de reformă implementate la finele anilor '90, sub egida lui Boutros Boutros-Ghali, distingem efortul pentru ca Secretariatul, la fel ca și departamentele subordonate acestuia, să adopte modificări mai tranșante pentru a-și alinia competențele și capacitățile la provocările de la acea vreme. Prin reformele sale s-a realizat o transformare calitativă a operațiunilor de menținere a păcii, tot mai multe dintre acestea fiind mandatate și aprobate și tot mai multe state contribuind la acest tip de misiuni.²³

Al șaptelea secretar general al ONU, *Kofi Annan*, își începe mandatul în momente pline de provocări, arena internațională fiind marcată de numeroase dispute interetnice, în mai multe regiuni ale lumii și de probleme de mediu la nivel global. Kofi Annan a trecut imediat după numirea sa în funcția de secretar general, la o reorientare a activității Secretariatului, definind patru obiective principale pentru Națiunile Unite, astfel: dezvoltare, securitate, drepturile omului și reformarea organizației – ca sarcină omniprezentă.²⁴ Acestor patru domenii, Kofi Annan le-a subordonat acțiunii diverselor departamente ale Secretariatului și unei părți dintre organele și programele speciale. În Raportul privind reformele emis de șefii de stat și de guvern, în anul 2000, la summitul ONU, Kofi Annan a numit trei obiective strategice, care au constituit din acel moment un punct de referință important în cadrul dezbaterii cu privire la reformă și anume: Agenda de dezvoltare (eliberare de sărăcie), Agenda de securitate (eliberare de teamă), Agenda

²² Sven Gareis, Johannes Varwick, „Die Vereinten Nationen. Aufgaben, Instrumente und Reformen; Bundeszentrale für politische Bildung Schriftenreihe Band 403, Bonn 2003”, *apud* Ion Panait, „Intervenția ONU în conflictele internaționale”, *Revista de științe militare*, nr. 1/2011, URL: [http://www.aos.ro/wp-content/anale/RSMVol11Nr1\(22\)Art.6.pdf](http://www.aos.ro/wp-content/anale/RSMVol11Nr1(22)Art.6.pdf), accesat la 14.05.2021.

²³ ***, „UN Secretary General Boutros Boutros-Ghali and his contribution to Peacekeeping”, URL: ppjournal.wordpress.com/2016/02/23/un-secretary-general-boutros-boutros-ghali-and-his-contribution-to-peacekeeping/, accesat la 03.07.2021.

²⁴ Jens Martens, „In Larger Freedom – The Report of the UN Secretary-General for the Millennium+5 Summit 2005”, URL: <https://archive.globalpolicy.org/images/pdfs/briefing.pdf>, accesat la 03.07.2021.

de mediu (viitorul ecologiei)²⁵.

În programul său de reformă a Națiunilor Unite, prezentat în iulie 1997, în calitate de secretar general al ONU, Kofi Annan a generat premisele unei *revoluții pașnice*. Sub conducerea sa, Summitul Mileniului a permis luarea unor angajamente colective care au vizat reducerea cu jumătate a nivelului sărăciei până în anul 2015.²⁶

În ianuarie 2007, Ban Ki-moon devine secretar general al ONU, el încheindu-și activitatea la sfârșitul anului 2016, după două mandate. Ban Ki-moon s-a confruntat cu o serie de provocări grave de securitate, inclusiv amenințările nucleare coreene și iraniene, probleme în Orientul Mijlociu și criza umanitară din regiunea Darfur, Sudan. Fiind un bun diplomat, – cu experiență căpătată în diferite funcții în cadrul Ministerului Afacerilor Externe al Coreei de Sud, – a reușit, în aprilie 2007, să-l convingă pe președintele sudanez, Omar al-Bashir, să permită intrarea trupelor de menținere a păcii în Sudan, în vederea aplanării conflictului interetnic și soluționării crizei umanitare. În 2014, acesta a încercat să gestioneze, fără prea mult succes, criza internațională determinată de anexarea forțată a Crimeii de către Rusia.

Ban Ki-moon este responsabil de reforme majore în privința forțelor de menținere a păcii și a practicilor de angajare în ONU. A căutat să consolideze eforturile de pace ale ONU, inclusiv prin inițiativa de menținere a păcii „New Horizons”.²⁷

A fost promotorul inițiativei „femeile ONU” și a lansat campania „Uniți-vă pentru a pune capăt violenței împotriva femeilor”²⁸. În timpul mandatului său, numărul femeilor în funcții de conducere în cadrul organizației a crescut cu 40%.²⁹ Printre alte priorități ale sale, evidențiem și mobilizarea liderilor mondiali pentru a răspunde unui set de noi provocări globale, printre cele mai importante incluzând: schimbările climatice și crizele economice, pandemiile și presiunile crescânde generate de lipsa alimentelor, energiei și a apei. Însă, poate cel mai

²⁵ ***, „Secretary General Kofi Annan’s Reform Agenda - 1997 to 2006”, *Global Policy Forum*, URL: <https://archive.globalpolicy.org/un-reform/un-reform-initiatives/secretary-general-kofi-annans-reform-agenda-1997-to-2006.html>, accesat la 25.07.2021.

²⁶ ***, „Resolution adopted by the General Assembly, United Nations Millennium Declaration”, *UN General Assembly*, p. 4, URL: <https://undocs.org/A/RES/55/2>, accesat la 14.05.2021.

²⁷ N.A.: La 17 iulie 2009, Departamentul pentru operații de menținere a păcii (DPKO) și Departamentul de susținere pe teren (DFS) au lansat un document intitulat *A New Partnership Agenda: Charting a New Horizon for United Nations Peacekeeping The New Horizon Initiative: Progress Report*, nr. 1, octombrie 2010, Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support, New York, octombrie 2010, URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/newhorizon_update01_0.pdf, accesat la 14.05.2021.

²⁸ ***, „Ban Ki-moon”, *The Elders*, URL: <https://www.theelders.org/profile/ban-ki-moon>, accesat la 14.05.2021.

²⁹ *Ibidem*.

îndrăzneț și cuprinzător proiect al său și totodată din istoria ONU îl reprezintă „Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă” pe care comunitatea internațională a convenit să o realizeze.

În funcție din 1 ianuarie 2017, Antonio Manuel de Oliveira Guterres preia conducerea Organizației Națiunilor Unite într-o perioadă nu tocmai facilă. De aproximativ șase ani, două puteri majore, Statele Unite și Rusia, se aflau în conflict în privința celei mai acute crize din lume de la începutul secolului al XXI-lea – criza din Siria. În plus, comunitatea internațională era măcinată de terorism și se confrunta cu o criză a refugiaților fără precedent după cel de-al Doilea Război Mondial.

În declarația depusă atunci când s-a înscris în cursa pentru a deveni secretar general al ONU, Guterres a atras atenția că lumea se confruntă cu o accentuare a inegalității și cu o intensificare a terorismului, a crimei organizate, a schimbărilor climatice și a proliferării armelor. El a subliniat că ONU „se află în poziție unică de a uni punctele pentru a depăși aceste provocări”, dar este nevoie de schimbări și de reformă.³⁰ Fără a menționa niciun conflict în mod aparte, diplomatul portughez a pledat pentru o încetare a focului pe „câmpurile de luptă” pentru a trece la negocieri menite a conduce la „soluții politice”. Noul secretar general al ONU a întrebat ce poate face comunitatea internațională pentru a ajuta milioanele de oameni care trăiesc „prinși în războaie care nu par a avea sfârșit”. „Din aceste războaie nimeni nu iese învingător, toți pierd”, a deplâns Guterres, care a denunțat în mod special impactul asupra populației civile. „Să facem din 2017 un an al păcii”³¹, a conchis, în prima zi a mandatului său de secretar general, Antonio Guterres.

Antonio Guterres este foarte apreciat la ONU și are reputația de bun orator și de susținător acerb al drepturilor omului. De asemenea, el a încurajat, în repetate rânduri, țările puternice să facă mai multe pentru a-i ajuta pe cei vulnerabili.

De la începutul mandatului său, în ianuarie 2017, António Guterres a făcut propuneri de reformare a ONU. Pentru a se asigura de îndeplinirea obiectivelor sale, Organizația Națiunilor Unite a făcut schimbări radicale în dezvoltare, management și pace și securitate³².

În zona de *dezvoltare*, Agenda 2030 a necesitat schimbări îndrăznețe ale sistemului de dezvoltare al ONU pentru apariția unei noi generații de echipe locale/regionale (country teams), centrate pe un cadru strategic de asistență

³⁰ Viorica Marin, „Ifonografie Antonio Guterres, noul șef al ONU”, 13.10.2016. URL: https://adevarul.ro/international/in-lume/antonio-guterres-noul-sef-onu-1_57ffa4085ab6550cb88738a3/index.html, accesat la 03.09.2021.

³¹ ***, „Noul secretar general al ONU, António Guterres, și-a început mandatul: Cer tuturor să facem din 2017 un an al păcii”, *Calea europeană*, URL: <https://www.caleaeuropeana.ro/noul-secretar-general-al-onu-antonio-guterres-si-a-inceput-mandatul-cer-tuturor-sa-facem-din-2017-un-an-al-pacii/>, accesat la 14.05.2021.

³² ***, „United to Reform”, URL: <https://reform.un.org/>, accesat la 25.07.2021.

pentru dezvoltare al ONU și conduse de un coordonator local/regional imparțial, independent și împuternicit.

În ceea ce privește zona de *management*, a fost necesară o nouă paradigmă de management pentru Secretariat și pentru Organizația Națiunilor Unite, care să acorde putere managerilor și personalului, să simplifice procesele, să crească transparența și să îmbunătățească îndeplinirea mandatelor ONU.

În domeniul *păcii și securității*, obiectivele generale ale reformei au fost prioritizarea prevenirii și susținerea păcii; sporirea eficienței și coerența operațiunilor de menținere a păcii și a misiunilor politice speciale și îndreptarea către un pilon unic, integrat, de pace și securitate.

„Având acum aspectele structurale ale reformelor bine consolidate, este imperativ să păstrăm piciorul în pedală pentru a realiza schimbarea culturală de care avem nevoie pentru o mai mare colaborare între piloni și rezultate tangibile pentru oamenii de pe teren”³³, a declarat António Guterres.

În 2019, domnia sa a anunțat lansarea oficială a unor reforme radicale ale Națiunilor Unite, care promit să se concentreze mai degrabă pe „oameni decât pe progres, eficacitate și adaptabilitate și pe egalitate, diversitate și integritate”³⁴.

În ceea ce privește programul de reformă, secretarul general al ONU a perseverat și a oferit șapte schimbări majore:

- „Un document strategic la nivel de sistem pentru a accelera alinierea sistemului de dezvoltare al ONU la Agenda 2030 și a servi ca metodă de responsabilitate;
- o nouă generație de echipe ONU de țară (UNCT), cu expertiză pentru a sprijini avansarea ODD, care lucrează în tandem cu actorii locali;
- un coordonator rezident (RC) cu o autoritate mai mare pentru a lua decizii finale de dezvoltare strategică, precum și pentru a defini care agenții vor conduce răspunsurile la crizele umanitare;
- un Departament consolidat al afacerilor economice și sociale (DESA), prin includerea sa în Mecanismul regional de coordonare (MRC);
- îmbunătățirea orientării strategice, transparenței și responsabilității, prin implementarea Segmentului de activități operaționale (OEA) ECOSOC ca sistem de responsabilitate pentru Agenda 2030;
- o abordare la nivel de sistem a parteneriatelor, inclusiv lansarea a șase fluxuri de lucru legate de parteneriat;
- un nou Pact de finanțare între statele membre și sistemul ONU de dezvoltare, care ar spori transparența datelor financiare.”³⁵

³³ *Ibidem*.

³⁴ Michael Nguyen, „Guterres’ UN reforms: necessary, modest, and progressing”, februarie 2019, URL: <https://devpolicy.org/guterres-un-reforms-necessary-modest-and-progressing-20190226/>, accesat la 25.07.2021.

³⁵ *Ibidem*.

În noul context pandemic, la 19 martie 2020, secretarul general în funcție a declarat că „ne confruntăm cu o criză globală a sănătății, diferită de oricare din istoria de 75 de ani a Națiunilor Unite – una care răspândește suferința umană, infectând economia globală și răsturnând viața oamenilor.”³⁶

El a solicitat acțiuni în trei domenii critice: (i) abordarea situației de urgență a sănătății, (ii) concentrarea asupra impactului social, a răspunsului și a recuperării economice și (iii) a avea responsabilitatea de a ne „recupera mai bine”³⁷.

În cadrul ședinței plenare a Adunării Generale a ONU din 28-29 ianuarie 2021, care s-a desfășurat la New York, SUA, Guterres a explicat modul în care *Agenda 2030* arată calea către o recuperare durabilă și favorabilă după COVID-19, cum oamenii pot „face pace cu natura” și o strategie pentru creșterea drepturilor femeilor³⁸.

La ședință, Antonio Guterres a prezentat cele zece priorități pentru 2021, după cum urmează:

1. un răspuns eficient la pandemia de COVID-19;
2. redresare economică incluzivă și durabilă;
3. pace cu natura;
4. abordarea sărăciei și a inegalităților;
5. eliminarea agresiunii împotriva drepturilor omului;
6. egalitatea de gen, cea mai mare provocare în domeniul drepturilor omului;
7. vindecarea diferendelor/rupturilor geopolitice;
8. eliminarea eroziunii regimului de dezarmare nucleară și neproliferare;
9. luarea în calcul a oportunităților tehnologiilor digitale, protejând, în același timp, împotriva pericolelor lor în creștere;
10. lansarea unei resetări pentru secolul al XXI-lea.

În ședința de la începutul anului, secretarul general a recomandat ca vaccinul pentru prevenirea COVID-19 să fie disponibil și accesibil tuturor, iar distribuția acestuia să se facă cu prioritate celor mai vulnerabile categorii populaționale.

Totodată, secretarul general a solicitat statelor să declare urgențele naționale climatice; să depună contribuții determinate la nivel național (NDC) la reducerea emisiilor; eliminarea treptată a combustibililor fosili; creșterea sprijinului pentru adaptare; să ajute la construirea coaliției pentru o lume neutră din punctul de vedere al emisiilor de carbon – ceea ce presupune ca fiecare țară, oraș, companie și instituție financiară să aibă o modalitate clară pentru neutralitatea emisiilor de carbon până în 2050.

³⁶ ***, „Secretary-General virtual press encounter on COVID-19 CRISIS”, 19 martie 2020, *UN*, URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2020-03-19/secretary-general-virtual-press-encounter-covid-19-crisis>, accesat la 25.07.2021.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ ***, „UN Secretary-General Presents 10 Priorities for 2021”, 3 februarie 2021, URL: <https://sdg.iisd.org/news/un-secretary-general-presents-10-priorities-for-2021/>, accesat la 26.07.2021.

În ceea ce privește combaterea sărăciei și a inegalității, secretarul general a descris un nou contract social susținut de educație și tehnologie digitală.

Referitor la egalitatea de gen și respectarea drepturilor omului, secretarul general a subliniat faptul că femeile, fetele, minoritățile și persoanele LGBTI se confruntă cu discriminarea cronică și violența, iar pandemia de COVID-19 a exacerbât creșterea amenințărilor la adresa drepturilor omului în întreaga lume.

Concluzii

Evidențierea unor activități și acțiuni pe care secretarii generali ai ONU le-au desfășurat pe timpul mandatelor lor, ne duce la concluzia că rolul acestora a fost și este extrem de important în atingerea scopului și obiectivelor organizației, în elaborarea unor politici care să răspundă provocărilor la adresa securității globale.

Analiza realizată demonstrează impactul pe care îl pot avea calitățile și implicarea activă a secretarului general în măsurile luate la nivelul ONU, atât pentru reformarea structurală a organizației, cât și pentru îndeplinirea rolului său funcțional.

Sarcinile care stau, pentru viitor, în fața ONU, sunt dificile și numeroase. Dincolo de ceea ce actorii statali sau nonstatali pot pune în scenă, noi crize sau conflicte, organizația trebuie să-și canalizeze eforturile pentru îndeplinirea celor 17 obiective globale și a celor 169 de ținte de pe *Agenda 2030*, proiect de viitor adoptat în 2015 de către comunitatea internațională. Amplul, dar și dificilul proiect prin care se dorește crearea unei lumi mai bune constituie „examenul de maturitate” care trebuie promovat acum de către umanitate pentru ca viitorul planetei să nu devină incert, iar omul, din subiect al istoriei, să nu devină obiect al acesteia.

Misiunea actualului secretar general al ONU este una dificilă și plină de provocări. De capacitatea sa organizatorică și abilitatea diplomatică de a mobiliza guvernele lumii, ONG-uri și alte organisme, printr-o coaliție globală și efort susținut, depinde înfăptuirea obiectivelor ambițioase din *Agenda 2030*.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, „Infografie Antonio Guterres, noul șef al ONU”, 13.10.2016, *Adevărul*, URL: https://adevarul.ro/international/in-lume/antonio-guterres-noul-sef-onu-1_57ffa4085ab6550cb88738a3/index.html
2. ***, „Lessons from the UN peacekeeping mission in Rwanda. 25 years after the genocid it failes to stop”, *The Conversation*, 05.09.2019, URL: <https://theconversation.com/lessons-from-the-un-peacekeeping-mission-in-rwanda-25-years-after-the-genocide-it-failed-to-stop-122174>
3. ***, „Noul secretar general al ONU, António Guterres, și-a început mandatul cu un apel pentru pace”, *Agerpres*, 01.01.2017. URL: <https://www.agerpres.ro/>

externe/2017/01/01/noul-secretar-general-al-onu-ant-nio-guterres-si-a-inceput-mandatul-cu-un-apel-pentru-pace-08-26-48

4. ***, „Secretary-General virtual press encounter on COVID-19 CRISIS”, 19.03.2020. URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2020-03-19/secretary-general-virtual-press-encounter-covid-19-crisis>

5. ***, „Trygve Lie. Norwegian statesman and secretary-general of the United Nations”, *Britannica*, URL: <https://www.britannica.com/biography/Trygve-Lie>

6. ***, „United to Reform”, *UN*, URL: <https://reform.un.org/>

7. ***, *Carta Organizației Națiunilor Unite*, San Francisco, 1945, URL: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/19362>

8. ***, *Global Governance and Global Rules for Development in the Post-2015 Era*, *United Nations*, iunie 2014, URL: <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/cdp-policy-note-2014/>

9. ***, *Levels and trends in child mortality – Report 2020*, URL: <https://www.unicef.org/media/79371/file/UN-IGME-child-mortality-report-2020.pdf>

10. ***, *The Future is Now – Science for Achieving Sustainable Development*, *United Nations*, 2019, URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/24797GSDR_report_2019.pdf

11. ***, *The Global Risks – Report 2020*, 15th Edition, *World Economic Forum*, in partnership with Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group, 2019-2020, URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf

12. ***, *The Millennium Project. Global futures studies & research*, URL: <http://www.millennium-project.org/rtd-general>

13. ***, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, *UN*, New York, 2015, URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

14. ***, *UNESCO moving forward the 2030 Agenda for Sustainable Development*, *UNESCO*, 2017, URL: <https://en.unesco.org/creativity/files/unesco-moving-forward-2030-agenda-sustainable>

15. ***, *We can end poverty*, *Millennium development goals and beyond 2015*, URL: <https://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>

16. BOIN, Arjen; HART, Paul't; STERN, Eric; SUNDELIUS, Bengt, *The Politics of Crisis Management*, *Cambridge University Press*, New York, 2005.

17. BUȚA, Viorel, *Evoluția conceptului strategic al NATO*, URL: [http://www.aos.ro/wp-content/anale/RSMVol11Nr1\(22\)Art.6.pdf](http://www.aos.ro/wp-content/anale/RSMVol11Nr1(22)Art.6.pdf)

18. CHIRIAC, Mircea-Dănuț, *Politici și strategii de securitate la începutul secolului XXI*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.

19. CHIRIAC, Mircea-Dănuț; DUMITRU, Daniel; ION, Emil, *Organizații și instituții politice și de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.

20. DUMITRIU, Petru, *Sistemul ONU în contextul globalizării: reforma ca voință și reprezentare*, Editura Curtea Veche, București, 2008.
21. GAREIS, Sven; VARWICK, Johannes, *Die Vereinten Nationen. Aufgaben, Instrumente und Reformen; Bundeszentrale für politische Bildung Schriftenreihe Band 403*, Bonn, 2003.
22. KANDELL, Jonathan, *Kurt Waldheim dies at 88; ex-UN chief hid Nazi past*, URL: <https://www.nytimes.com/2007/06/14/world/europe/14cnd-waldheim.html>
23. KAPUR, Davesh, *Processes of Change in Internațional Organizations*, 2010, URL: https://wcfia.harvard.edu/files/wcfia/files/164_helsinki3.wcfia_.pdf
24. KONRAD, Lorenz, *Cele opt păcate ale omenirii civilizate*, Editura Humanitas, București, 2012.
25. LESTER, Brown R., *Plan B 4.0 – Mobilizing to Save Civilization*, Earth Policy Institute, New York, Londra, 2008.
26. NEWMAN, Edward, *The UN Secretary-General from the Cold War to the New Era*, URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9780230504547_6
27. NGUYEN, Michael, „Guterres’ UN reforms: necessary, modest, and progressing”, februarie 2019, URL: <https://devpolicy.org/guterres-un-reforms-necessary-modest-and-progressing-20190226/>
28. PANAIT, Ion, „Intervenția ONU în conflictele internaționale”, *Revista de științe militare*, nr. 1/2011, URL: [http://www.aos.ro/wp-content/anale/RSMVol11Nr1\(22\)Art.6.pdf](http://www.aos.ro/wp-content/anale/RSMVol11Nr1(22)Art.6.pdf)
29. STURLONI, Giancarlo, *Planeta intoxicată, cuvinte multe, fapte puține*, Editura Seneca, 2017.